

Кондратюк Л. В.

*аспірантка кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ВЗАЄМОДІЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Процес розслідування протиправних діянь передбачає колективну діяльність та комунікацію між багатьма суб'єктами, зокрема і тими, до прямих повноважень яких не належить здійснення такої діяльності, пояснюється це насамперед об'єктивною неможливістю проведення повноцінного «пошукового процесу» однією особою – слідчим та певною мірою необізнаністю останнім щодо специфіки окремих аспектів, пов'язаних з діяльністю у сфері земельних відносин. Вказане у свою чергу передбачає визначення форм та напрямів такої взаємодії, зважаючи на особливості вчинюваних злочинів, що й становить предмет нашого наукового пошуку.

Стан дослідження проблеми. Питання організації взаємодії під час розслідування різних видів кримінальних правопорушень завжди перебували у колі активної наукової уваги вчених. Зокрема цьому напряму присвятили свої наукові дослідження Г. Бондар, М. Борисенко, О. Волобуєва, В. Ковальов, С. Князев, В. Манюга, А. Марушев, О. Старченко, В. Топчій, О. Яковлев, Л. Щербина та інші науковці.

Мета даної статті полягає у визначенні та характеристиці основних форм та напрямів організації взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

Виклад основного матеріалу. Так, не зупиняючись доволі докладно на розгляді підходів до визначення категорії «взаємодія», зазначимо, що нам імпонує визначення, наведене в науковій літературі, де вказано, що взаємодія, як найбільш організована і ефек-

тивна форма боротьби правоохоронних органів зі злочинністю, характеризується деякими основними властивостями. У зв'язку з цим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних і контролюючих органів, наділених законом відповідними повноваженнями (серед яких один з основних видів – взаємодія слідчого та оперативно-розшукових органів), у різних сполученнях участі залежно від виду злочину, що розслідується, складності завдань, які вирішуються, необхідності використання відповідних засобів, прийомів та методів. Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами становлять насамперед Кримінальний процесуальний кодекс України та Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575[3]. Під формами такої взаємодії у криміналістиці традиційно розуміють встановлені законом і нормативно-правовими актами умови, способи та порядок спільної узгодженої діяльності слідчих та працівників оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. Вибір конкретної форми взаємодії обумовлюється різними факторами – видом злочину, складністю кримінального провадження, кількістю епізодів, особливостями слідчих ситуацій та ін. [1, с. 19].

У криміналістичній літературі наводиться до одинадцяти різних класифікацій форм вза-

ємодії слідчого з оперативними працівниками у кримінальному провадженні [4, с. 126-127], однак основними є дві групи форм, які дещо умовно визначаються як процесуальні та організаційні (непроцесуальні, організаційно-тактичні). Процесуальними формами взаємодії є способи співпраці, які передбачені кримінальним процесуальним законодавством України та зводяться до проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також оперативно-розшукових заходів. Відповідно, організаційними є форми, що прямо не передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, але витікають з положень відомчих нормативно-правових актів та практики роботи слідчих і співробітників оперативних підрозділів.

Найбільш поширеною формою взаємодії є надання слідчим письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та наступне їх виконання працівниками оперативних підрозділів. Правовою основою цієї форми взаємодії є положення п. 3 ч. 1 ст. 40, ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України, а також Розділ VI Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575[3]. Доручення надаються у письмовій формі, з найменуванням конкретного переліку слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати. Надання слідчим неконкретизованих доручень або доручень без встановленого строку їх виконання не допускається. Під час виконання доручень слідчого співробітники оперативного підрозділу користуються повноваженнями слідчого. Доручення слідчого є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом, при цьому працівники оперативних підрозділів не вправі здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за

власної ініціативи або звертатися із відповідним клопотанням до прокурора або слідчого судді. Про стан виконання наданих письмових доручень працівники оперативних підрозділів письмово інформують слідчого та на його вимогу надають документи, що підтверджують обсяги проведеної ними роботи.

При розслідуванні злочинів у сфері земельних прав відносин оперативним співробітникам доцільно надавати доручення про проведення оглядів земельних ділянок, а також вилучення в ході обшуків різноманітної документації. Вчинення злочинів у сфері земельних відносин супроводжується створенням значної кількості документів, які досить часто зберігаються в різних органах державної влади та місцевого самоврядування. З метою унеможливлення їх знищення або приховання співучасниками злочину тактично вірно проводити їх огляд, який повинен обов'язково супроводжуватись їх фотографуванням чи зняттям копій. Як зазначається фахівцями, такий підхід набуває особливої актуальності в умовах активної протидії розслідуванню з боку кримінальних угруповань, які використовують свої корумповані зв'язки в усіх органах влади. Також працівникам оперативних підрозділів слушно доручати проведення допитів окремих осіб[8].

Окремою процесуальною формою є взаємодія слідчого з оперативним підрозділом при зупиненні досудового слідства з метою розшуку підозрюваного, який переховується від слідства і місцезнаходження якого невідоме. Вказана форма взаємодії при розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин, як правило, не містить суттєвих особливостей і відбувається з дотриманням загальних положень ст. 281 Кримінального процесуального кодексу України та Розділу VIII Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575[3].

Важливим є налагодження взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до органу досудового розслідування. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [6] підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані виконувати письмові доручення слідчого про проведення оперативно-розшукових заходів. У разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Ці матеріали, за умови відповідності їх умовам ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України, є документами і можуть використовуватись у кримінальному провадженні як докази.

Окремою формою взаємодії є діяльність слідчо-оперативних груп. Оскільки положення чинного КПК України прямо не визначають їх статус і порядок діяльності (у ч. 2 ст. 39 КПК України мова йде лише про слідчі групи, які утворюються керівником органу досудового розслідування у складі кількох слідчих), цю форму взаємодії традиційно відносять до організаційних, хоча деякі автори розглядають її в якості процесуальної [1, с. 20].

Відповідно до Розділу V Інструкції, слідчо-оперативну групу очолює слідчий. Безпосередній контроль покладено на начальника слідчого підрозділу. Діяльність груп здійснюється на підставі затверджених територіального органу, підрозділу поліції планів, з щотижневим інформуванням працівниками оперативних підрозділів слідчого про стан виконання письмових доручень та запланованих заходів, із заслуховуванням їх результатів на оперативних нарадах.

Фахівцями справедливо зазначається, що створення груп у складних кримінальних про-

вадженнях зі значним обсягом роботи надає низку переваг стосовно інших форм взаємодії слідчих з оперативними співробітниками [11, с. 220-221].

Під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини у сфері земельних правовідносин створення слідчо-оперативних груп є доцільним за наявності складних, багатоепізодних злочинів, з великою кількістю осіб, що становлять оперативний та процесуальний інтерес, у злочинах, що мають великий суспільний резонанс тощо.

При цьому необхідною умовою успішності діяльності таких груп є однакове розуміння членами слідчо-оперативної групи змісту тактичних завдань розслідування, чіткий розподіл обов'язків між її членами, узгоджене планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а також взаємний обмін отриманою інформацією на проміжних нарадах під керівництвом слідчого, своєчасне внесення коректив у план роботи групи [2, с. 106].

До непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії зазвичай відносять обмін інформацією, спільний аналіз і оцінку оперативної обстановки, обговорення матеріалів кримінальних проваджень, надання рекомендацій щодо тактики і методики розслідування, узгоджене планування слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, складання і обговорення звітів слідчих та співробітників оперативних підрозділів про хід виконання запланованих заходів та тощо [1; 9; 10].

Виходячи з положень чинного кримінального процесуального та земельного законодавства, є підстави виділити три основні напрями взаємодії слідчого з контролюючими органами під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин:

1) взаємодія під час розгляду матеріалів перевірок контролюючих органів, направлених до правоохоронних органів;

2) взаємодія під час призначення перевірок додержання вимог земельного законодавства при проведенні досудового розслідування;

3) взаємодія зі співробітниками контролюючих органів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Для визначення особливостей цієї взаємодії слід звернутися до аналізу законодавства, яке регулює правовий статус контролюючих органів у сфері земельних відносин та визначає порядок здійснення державного контролю за використанням до охороною земель.

Застосування *першого напрямку взаємодії* допомагає слідчому визначитись із кваліфікацією вчиненого кримінального правопорушення, сприяє визначенню основних напрямів розслідування, висуванню версій, плануванню проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій, вирішенню питання щодо необхідності залучення спеціалістів до проведення процесуальних дій та призначення необхідних експертів.

Щодо *другого напрямку взаємодії*, то слід зазначити, що протягом тривалого часу основною формою взаємодії слідчих та співробітників контролюючих органів під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин залишалось призначення слідчими та прокурорами і, відповідно, проведення на вимоги слідчих і прокурорів перевірок додержання вимог земельного і природоохоронного законодавства. Кримінально-процесуальне законодавство надавало такі можливості. На момент прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України редакція статей 36 та 40 передбачала повноваження прокурора та слідчого на призначення під час досудового розслідування перевірок і ревізій в порядку, передбаченому законом. На наш погляд, зазначені положення відображали дійсні потреби правозастосовної практики, сприяли ефективному розслідуванню злочинів, у тому числі у сфері земельних прав відносин, та не відбивались негативно на стані забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження.

Однак, відповідно до Прикінцевих положень Закону України «Про прокуратуру» від

14.10.2014[7] до Кримінального процесуального кодексу України внесено ряд змін, та зі статей 36 та 40 виключено норми, які прямо передбачали право прокурора та слідчого призначати проведення перевірок під час досудового розслідування.

Водночас п. 4 ч. 2 ст. 99 Кримінального процесуального кодексу України у чинній редакції передбачає, що до документів як доказів у кримінальному провадженні належать акти перевірок.

У зв'язку з цим, починаючи з 2015 року, у правозастосовній практиці склалася неоднозначна ситуація, коли за відсутності прямої вказівки на можливість призначення перевірки під час досудового розслідування слідчі (прокурори) продовжують призначати або в інший спосіб ініціювати проведення відповідних перевірок контролюючими органами, у тому числі під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Аналіз слідчої та судової практики свідчить, що основними засобами, за допомогою яких призначаються (ініціюються) перевірки, є:

– винесення слідчим (прокурором) постанови з посиланням на загальні положення ст. ст. 36, 40 та 110 Кримінального процесуального кодексу України;

– звернення слідчим (прокурором) до слідчого судді з клопотанням про призначення позапланової перевірки з наступним виданням слідчим суддею ухвали про надання дозволу про проведення відповідної перевірки;

– направлення слідчими (прокурорами) до керівництва контролюючих органів листів про необхідність проведення відповідної перевірки з посиланням на загальні норми Кримінального процесуального кодексу України, законів України «Про Національну поліцію»[6], «Про прокуратуру».

На жаль, наведені засоби призначення (ініціювання) проведення перевірок контролюючими органами під час досудового розслідування не є такими, що повною мірою відповідають чинному кримінальному про-

цесуальному законодавству, а також часто не є ефективними, оскільки у переважній більшості випадків слідчим (прокурорам) відмовляють як слідчі судді (посилаючись на те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України прямо не відносить до компетенції слідчого судді вирішення питання щодо надання дозволу на проведення перевірки), так і керівництво контролюючих органів (посилаючись на Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та відомчі нормативно-правові акти).

Що стосується *третього* напрямку взаємодії слідчого з контролюючими органами при розслідуванні злочинів у сфері земельних відносин, то воно зазвичай зводиться до залу-

чення державних інспекторів у сфері державного контролю за використанням та охороною земель та державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища до участі в окремих слідчих (розшукових) діях в якості спеціалістів.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна звернути увагу на те, що основними формами взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин є: *по-перше*, взаємодія слідчого та працівників оперативних підрозділів; *по-друге*, взаємодія у складі слідчо-оперативних груп; *по-третьє*, взаємодія слідчого з органами державної влади та місцевого самоврядування; *по-четверте*, взаємодія слідчого з суб'єктами, які володіють спеціальними знаннями.

Анотація

У статті акцентована увага на особливостях форм та методів взаємодії під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин. Наголошено, що у межах розслідування кримінальних проваджень взаємодія є найвищою формою консолідації відповідних суб'єктів. Звернута увага на аналізі відомчих нормативних документів, які регулюють особливості взаємодії підрозділів поліції під час розслідування кримінальних правопорушень. Проаналізовані розроблені у криміналістичній літературі класифікації щодо форм взаємодії між правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень. Наголошено, що, наразі, основною формою взаємодії є надання слідчим відповідних доручень працівникам оперативних підрозділів щодо проведення слідчих дій. Детально розкрито процедуру надання та виконання таких доручень. Особлива увага звернута на зміст доручень, які можуть надаватись працівникам оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Окремо розглянуто особливості взаємодії під час зупинення кримінального провадження та розшуку особи, яка ухиляється від кримінального переслідування. Детально проаналізовано особливості взаємодії під час передачі зібраних оперативними підрозділами матеріалів слідчому для початку кримінального провадження. Особлива увага звернута на особливості створення та розподілу обов'язків у межах слідчо-оперативних груп, які створюються під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

Додатково проаналізовано організаційні форми взаємодії, зокрема взаємний обмін інформацією між учасниками розслідування. Виокремлено та охарактеризовано основні напрями взаємодії слідчого із контролюючими органами під час розслідування злочинів у сфері земельних відносин.

Ключові слова: злочини у сфері земельних відносин; досудове розслідування; слідчий; взаємодія; слідчо-оперативна група.

Kondratyuk L. V. Interaction during the investigation of crimes in the field of land relations

The article focuses attention on the peculiarities of the forms and methods of interaction during the investigation of crimes in the field of land relations. It was emphasized that within the framework of the investigation of criminal proceedings, interaction is the highest form of consolidation of the relevant subjects. Attention is drawn to the analysis of departmental regulatory documents that

regulate the specifics of the interaction of police units during the investigation of criminal offenses. The classifications developed in the forensic literature regarding the forms of interaction between law enforcement agencies during the investigation of criminal offenses were analysed. It was emphasized that, at present, the main form of interaction is the provision of appropriate assignments by the investigators to the employees of the operational divisions regarding the conduct of investigative actions. The procedure for issuing and executing such orders is disclosed in detail. Special attention is paid to the content of orders that can be given to employees of operational units during the investigation of criminal offenses in the field of land relations. Peculiarities of interaction during the suspension of criminal proceedings and the search for a person evading criminal prosecution are separately considered. Peculiarities of interaction during the transfer of materials collected by operative units to the investigator for the initiation of criminal proceedings are analysed in detail. Particular attention is paid to the specifics of the creation and distribution of duties within investigative and operational groups, which are created during the investigation of crimes in the field of land relations.

Organizational forms of interaction were additionally analysed, in particular mutual exchange of information between the participants of the investigation. The main directions of interaction of the investigator with the controlling bodies during the investigation of crimes in the field of land relations are highlighted and characterized.

Key words: crimes in the field of land relations; pre-trial investigation; investigator; interaction; investigative and operational group.

Список використаних джерел:

1. Алексеев О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О.О. Алексеев, В.К. Весельський, В.В. Пясковський. К. : Центр учбової літератури, 2014. 320 с.
2. Андрусенко С.В. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами ДСБЕЗ та УБОЗ на стадії порушення порушення кримінальних справ по злочинах, вчинених у сфері земельних відносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 44. С. 100-106.
3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
4. Малюга В.М. Форми, види і тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 125-131.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
7. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#n1002>
8. Протидія злочинам у сфері земельних відносин: навч. посіб. / С.В. Андрусенко, О.М. Бандурка, М.С. Рябченко та ін.; За заг. ред. С.М. Гусарова. Х. : ХНУВС, 2013. 170 с.
9. Сорока С.О., Римарчук Г.С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 825. С. 347-354.
10. Черков В.О. До питання про взаємодію прокурора, слідчого й оперативних підрозділів органів внутрішніх справ в умовах дії нового КПК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. № 4. 100-110.
11. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 217-224.